

הלכה למעשה

הרב יצחק זילברשטיין

ד"ר פנחס נמט

שכר הרופא בהלכה שאלה ותשובה

לכבוד

כבוד הרב יצחק זילברשטיין שליט"א

רמת אלחנן

בני ברק

כב' הרב שלום,

רופא המבקש לותר על שכרו, האם יש בזה מידת חסידות או שמא הרי זה בכלל
"אסיא דמגן, מגן שויה".

ד"ר פנחס נמט.

תשובה

פרק א. ההבדל בין פסק הדין לחולה לבין פסק הדין לרופא

שאלה זו שאלת חכם היא, וכבר נסתפק בה בספר "גליוני הש"ס", במסכת ב"ק דף
פה ע"א. וטרם נעתיק את דבריו ננסה לבד לפשוט שאלה זו.
במסכת בבא קמא דף פה נאמר לגבי החובל בחבירו שנתחייב לשלם לניזק דמי
ריפוי, אם אמר החובל לנחבל: "מייתינא אסיא דמגן, אמר ליה, אסיא דמגן במגן
שוה".

והרא"ש שם (סימן א) הוסיף הסבר וכתב:

"ואם אמר המזיק יש לי אוהב קרוב שירפאך בחינם, יכול הוא לומר, כשאין
הרופא מקבל שכר, אין לכו ומחשבתו מדקדק בעיקר צורך החולה כיון שאינו מצפה
לקבל שכר", עכ"ל.

והנה הפלפולא חריפתא (אות ז) מעיר על הרא"ש, — לשם מה היה נצרך לפרש
שהחובל טוען אביא "אוהב וקרוב" שירפאך חינם, הרי אפשר גם לפרש שהרופא אינו
אוהבו או קרובו אלא שמרפא חינם מצד עצמו, "אם חושב בזה שעושה גמילות חסד.

ועובד את ה', ואם לפניו מן הפניות". ומתוך הפלפולא חריפתא, "אבל נקט 'אוהב וקרוב', דלעולם דברו בהווה ורגיל להיות" עכ"ל.

והנה לכאורה מוכח מדברי הפלפולא חריפתא שרופא העוסק בריפוי חינם וכוונתו למען גמילות חסד ועבודת ה' גם הוא בכלל "אסיא דמגן, מגן שויה", שאם לא כן, מה מקשה על הרא"ש שהסביר שהרופא אוהבו של המזיק ולא הסביר שהרופא עוסק ברפואה חינם לשם מצוה, הרי אי אפשר להסביר שמדובר כשיש רופא המרפא חינם, משום שאילו היה מצוי רופא כזה היה אפשר לפטור את החובל מתשלום, ולא יוכלו לטעון שהוא "אסיא דמגן במגן שויה". ומשמע מדבריו שגם על רופא שעושה מלאכתו חינם מצד גמילות חסדים ועבודת ה' הרי הוא בכלל, "מגן שויה". ומעתה נעתיק דברי "גליוני הש"ס", וז"ל:

"ויש להסתפק אם הרופא מוחל על התשלומים — דיש לומר דאין בזה מידת חסידות שירפא בחינם, מטעמא ד"אסיא דמגן במגן שויה". ושוב ראיתי בשו"ת "שבות יעקב" סימן פו ברהיטות דבריו, דפשיטא ליה שהרופא רשאי למחול, ואך החולה הוא שיש לו לשלם משום אסיא דמגן. אבל אם החולה משלם יכול הרופא למחול ושלא לקבל", עכ"ל.

מבואר בדבריו שהחולה חייב להציע תשלום והרופא רשאי למחול. ונבאר את דבריו על פי משל:

מעשה ביהודי עני שבנה רפת לפרתו. ריח הזבל התפשט והגיע עד לבית הכנסת שהיה בסמוך לו. התרעמו המתפללים על העני שגרם ריח רע המפריע לתפילה, והוא בשלו כי עני הוא וזו פרנסתו. החליטו המתפללים לתנות טענותיהם לפני הרב, ואף העני שהיו לו נקיפות מצפון גם הוא החליט לפנות לאותו הרב. נכנסו המתפללים תחלה ושטחו טענותיהם, קצף עליהם הרב ואמר: "בגלל הריח שלא נעים לכם רוצים אתם לקפח פרנסת איש עני"?!

יצאו המתפללים מחדרו בבושת פנים ונכנס העני ותינה דבריו. קצף עליו הרב ואמר: "וכי בגלל שיקולים כספיים מותר לחלל קדשי ישראל"?!

נפגשו הצדדים בחוץ וסיפרו זה לזה את דברי הרב והמה משתאים ואינם מבינים מה לעשות האם להשאיר את הרפת במקומו או לחסלו?

ביאר להם חכם אחד את כונת הרב: — לכל אחד מהצדדים יש פסק דין אחר, והוא חייב לפעול בהתאם למצוה שלו. על המתפללים מוטלת המצוה לשתוק ולא להפריע לעני בעל הרפת ולקפח את פרנסתו. ועל העני מוטלת מצוה אחרת והיא לחזור אחר כל האפשרויות והאמצעים כדי לעקור את הרפת ממקומו.

וכן בעניינינו קיימים שני פסקי דין נפרדים.

א. לגבי החולה ההלכה היא שהוא מצדו חייב לשכור רופא תמורת שכר, ובכך להמריצו שיהיה "לבו ומחשבתו מדקדקים בעיקר צורך החולה", וזוהי השתדלותו של החולה.

ב. מצד הרופא, יכול הוא למחול ולא לקבל את התשלום.

לפי דברי "גליוני הש"ס" מתפרשים גם יפה דברי "הפלפולא חריפתא", והוא

שאם המזיק טוען "יש בעיר רופא העוסק בגמילות חסדים ועבודת ה' והוא מרפא חינם" אין מקבלים דבריו, משום "דאסיא דמגן במגן שויה" ולכן המזיק מצדו חייב לעשות השתדלות ולשלם שכר לרופא ולא לסמוך על חסידות הרופא שאינו מקבל שכר. ואמנם הרופא מצדו יכול למחול על התשלום.

גם ביחס להנהגות חזן בבית כנסת ישנן הנהגות חלוקות. ומצינו בצמח צדק תשובה א: שאם יתרצה החזן להתפלל חינם יכולים הציבור להתנגד לכך משום "דאסיא דמגן — במגן שויה" ומאידך מצינו במשנה ברורה (שו כב) שהחזן המקבל תשלום אינו רואה במעות שמקבל סימן ברכה, ומשום כך הרבה חזנים מוותרים על שכרם. נשאלת אפוא השאלה כיצד לנהוג? והתשובה היא שקיימת הנהגה מצד החזן, והנהגה מצד הציבור. הציבור מצדו חייב להתאמץ ולשלם, והחזן מצדו מותר לו לוותר או לתרום את התשלום למוסד צדקה.

פרק ב. רופא הנוטל שכר מועט, האם הוא בכלל "אסיא דמגן"?

שאלה:

יש להסתפק מה דינו של רופא הנוטל פחות מהתשלום המקובל, האם הוא בכלל "אסיא דמגן"...

תשובה:

אפשר להוכיח שרופא הנוטל שכר מועט אינו בכלל "אסיא דמגן", והוא מהנאמר בב"ק דף פה. "ואי אמר מייתינא לך אסיא רחיקא, אמר ליה אסיא רחיקא, עינא עוירא". וביאר הרא"ש שם את דברי הגמרא: "שאם אמר החובל אביא רופא ממרחקים שיטול מעט שכר יכול הניזק לומר: — רופא שהוא ממקומו מדקדק יותר, כדי שלא יפסיד המחאתו".

משמע שלולא טענה זו שרופא הבא ממרחק אינו חושש להמחאתו, היה אפשר לשכור אותו, ואעפ"י שנוטל מעט שכר.

בנוסף לראיה זו גם לשון הגמרא מורה כך שדוקא "אסיא דמגן" כלומר "בחינם", — "מגן שויה" אבל אם אינה "חינם" אלא בשכר, והוא נוטל מעט הרי זה משובח.

פרק ג. "אבא אומנא" — סמל לרופא היהודי.

כמסכת תענית דף כא ע"ב נאמר:

"אבא אומנא" זכה יום יום ל"בת-קול" משמים, שהיתה מכרזת ואומרת לו "שלום עליך". אביי זכה לבת קול כזו בכל ערב שבת. רבא זכה לה בכל ערב יום הכיפורים. חלשה דעתו של אביי על כך שלא זכה לפריסת שלום משמים יום כשם שזכה לה "אבא אומנא". ומשמים גילו לו שאין הוא, אביי, בתוקף תפקידו כראש ישיבה, יכול לעשות את אותם המעשים של "אבא אומנא". שהוא מקיז דם לגברים לחוד ולנשים לחוד ועושה זאת בצניעות יתירה כדי שלא להסתכל בנשים, והיה לו מקום מוצנע בו הוא שם מעותיו, — ולשם היו משליכים המתרפאים את התשלום, — כל חולה שהוא

בעל אמצעים השליך לאותו מקום שכר הרפואה ועני מחוסר אמצעים לא השליך וגם לא התבייש כשלא הכניס השכר מאחר ולא נודע מי שלשל התשלום ומי לא, וכמה מצורבא דרבנן לא נטל "אבא אומנא" שכר, וכשבא לפניו עני שאין לו במה להברות נפשו נותן היה לו אבא אומנא מעות ואומר לו "לך והברא גופך" וכו'.

לכאורה ראייה מכאן לדברי "גליוני הש"ס" שישנה הנהגה מיוחדת לחולה שהוא חייב לשלם, וזוהי מצותו ומאידך ישנה הנהגה לרופא, ומותר לו לזוטר, ואדרבה החסיד הגדול "אבא אומנא" נהג כך בעניים.

(וידוע לנו שישנם גם בימינו רופאי ישראל בעל שאר נפש ההולכים בדרכו של "אבא אומנא").

ויעוין בביאור הגר"א על משלי פרק יג ח: "כופר נפש איש עשרו, ורש לא שמע גערה", וביאר הגר"א שלפעמים השי"ת מביא מחלה על אדם והמטרה היא שיצטרך לשלם עבור הרופא והרפואות וזהו "כופר נפשו", אולם את הרש והעני לא מעניש השי"ת בחולי, מאחר ואין לו מהיכן לשלם לרופא, ולכן "רש לא שמע גערה".

לסיכום:

- א. קיימת הנהגה מצד החולה שהוא חייב לשלם שכר לרופא, ומאידך קיימת הנהגה לרופא שמותר לו למחול על שכרו.
- ב. רופא המקבל שכר מועט אין הוא בכלל "אסיא דמגן במגן שויה".

פרק ד. השכר המגיע לרופא

- א. פשוט הוא שהציבור חייב לתת לרופא שכר הגון כדי שיוכל להתקיים בו בכבוד, וכמו שמצינו שחז"ל חייבו לשלם לרופא שכרו ואם אין הרופא מקבל שכר, "אין לבו ומחשבתו מדקדקים בעיקר צורך החולה" כיון שאינו מצפה לקבל שכר, כמבואר ברא"ש הנ"ל. ופשוט הוא שאילו היה הדבר תלוי בבית-דין היו קובעים לרופאים שכר הגון שישמש כתמריץ וגם כפצוי לעבודת יום ולילה המוטלת על הרופא.
- ב. מצינו בסנהדרין דף יז: "כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו, אין תלמיד חכם רשאי לדור בה... בית-דין רופא ואומן. (רש"י פרש "רופא" — למול, "אומן" להקזת דם שהוא מקביל לרופא בימינו). וכך נפסק ברמב"ם פרק ד מהלכות דעות הלכה כג. והרפואה ככל דבר חיוני יש להחזיקה כראוי ולטפחה, וכשם שמצינו שחז"ל דאגו לשכר הגון לדיינים כמבואר בכתובות דף קו עא, — והוא כדי שלא יכשלו ח"ו בשוחד — כמו כן ברופאים ודאי שהיו דואגים לשכרם המכובד, כדי להמריצם.
- ג. ומצינו במשנה ברורה (שו"כד) שמילדת נוטלת שכרה גם עבור פעולת שבת ואין בזה משום "שכר שבת", ומבואר בפוסקים שהוא כתמריץ שלא תתעצל המיילדת, והוא הדין ברופא.

א. במסכת שמחות פ"ח נאמר:
וכשבאו רשב"ג ור' ישמעאל, גזרו עליהם שיהרגו והיה ר' ישמעאל בוכה. אמר לו רשב"ג, מפני מה אתה בוכה? אמר לו אני בוכה על שאנו נהרגין כעובדי עכו"ם וכמחללי שבת וכמגלי עריות ושופכי דמים. אמר לו רבי שמא סועד היית או ישן היית ובאה אשה לשאול על נדתה ועל טומאתה ועל טהרתה, ואמרת לה "המתניני עד שאישן", והתורה אמרה "כל אלמנה ויתום לא תענון אם ענה תענה אותו... והרגתי אתכם בחרב" עכ"ל.

נטל אחריות כבד זה מוטל גם על הרופא בישראל שאינו רשאי להשבית מלאכתו מכל סיבה שהיא, כאשר בהמנעותו מעבודה עלול להגרם פקוח נפש ממש, וחייבים להזהר לא להכנס ח"ו לכלל דבריו של רשב"ג שאמר לר' ישמעאל.

ב. תמהו הפוסקים למה לא תקנו חז"ל ברכה לרופא לפני כואו לרפאות הרי מקיים הוא כמה מצוות? ותרצו על פי דברי חז"ל על הפסוק: "דבר אל בני ישראל ויסעו", ומבארים חז"ל שמשו עמד באותה שעה בתפילה. אמר לו השי"ת "בני עומדים בצרה ואין עתה העת להרבות בתפילה", ולכן לא תקנו חז"ל ברכה לרופא, מאחר והחולה עומד ושרוי בצער ואין לרופא להתעכב בתפילה. נלמד מכך שכל שכן שאסור להמנע מעבודתו בגלל כל סיבה שהיא.

ג. מסופר במסכת תענית דף כא:
אמרו עליו על נחום איש גמזו שהיה סומא בשתי עיניו גידם משתי ידיו קיטע משתי רגליו וכל גופו מלא שחין... אמרו לו תלמידיו, רבי וכי מאחר שצדיק גמור אתה למה עלתה לך כך? אמר להם בני, אני גרמתי לעצמי שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי והיה עמי משוי ג' חמורים... בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי "רבי פרנסני" אמרתי לו "המתן עד שאפרוק מן החמור". לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצאה נשמתו. הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי: עיני שלא חסו על עיניך יסומו, ידי שלא חסו על ידיך יתגרמו... ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי כל גופי יהא מלא שחין. אמרו לו אוי לנו שראינוך בכך, אמר להם אוי לי אם לא ראיתוני בכך!

והדברים נוראים — אם כך ענשו של הרוצה להציל אלא שלא נזדרז, כמה נורא הוא היכול להציל ונמנע לגמרי!
לסיכום:

מן הדין חייב הציבור לספק לרופא צרכיו בכבוד ולהמריצו לעסוק בפקוח נפשות, אולם מאידך איסור חמור על הרופא להמנע מהצלה ואפילו כאשר

* ראה גם פרופ' שמעון גליק, הרופא היהודי — מי הוא ואיזה הוא? "אסיא" לה, (ט, ג) שבט תשמ"ג, עמ' 9 — 5. העורך.

מתנכלים למשכורתו, וכשם שלא יעלה על הדעת שפועל שמשכורתו מקופחת ימנע מהנחת תפילין והשבת אבידה ויאכל חזיר, כך לא יעלה על הדעת שהמסוגל להציל ומופקד על כך ימשוך ידיו מחובכה עילאית זו כיהודי המוזהר על "וחי בהם אני ה'". וכשם ששוטרי בני ישראל המוכים שמסרו נפשם למען אחיהם זכו לכהונה הגדולה בישראל — יושבי סנהדרין***, כן כל רופא שיתן לבו ונפשו להיות עזר וסעד לאחיו יזכה להיות מרופאי סנהדריה.

* * * * *

שו"ת "ציץ אליעזר"

חלק ט"ו

מאת הגאון הרב אליעזר יהודה וולדינברג שליט"א

הופיע וניתן לרכישה.

המחיר \$13 למנויי "אסיא" \$10

בחו"ל \$19 \$16

באותו מחיר ניתן להזמין גם את "ציץ אליעזר" חלק י"ד.

* * *

החלקים הקודמים של שו"ת "ציץ אליעזר" אזלו מן השוק.

מנויי "אסיא" בלבד יכולים לרכוש את החלקים הבאים:

"ציץ אליעזר" חלק י"ג במחיר: \$15, בחו"ל \$17

"ציץ אליעזר" חלק י"ב במחיר: \$17, בחו"ל \$19

"ציץ אליעזר" חלק י' במחיר: \$19, בחו"ל \$21

תלוש הזמנה מוכן בעמוד 91

** ע"פ במדבר י"א, טז, ברש"י ד"ה אשר ידעת. ומקורו במדרש רבה, במדבר טו, כ. העורך.